

مقدمه

با آغاز نیمه دوم قرن بیستم و افزایش روزافزون جرایم سازمان‌یافته و تطهیر عواید ناشی از آن، نگرانی و دغدغه زیادی در برخی ممالک غربی ایجاد شده است. در همین راستا در دهه هشتاد میلادی پدیده پول‌شویی به عنوان یک جرم به ویژه درباره درآمدهای حاصل از قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفت. این امر به دلیل آگاهی کشورهای مزبور از سودهای کلان حاصل از جرایم قاچاق مواد مخدر و آثار و پیامدهای سوء این عواید غیرقانونی بر اقتصاد و اجتماع و حکومت بود و موجب شد تا این کشورها با تصویب قوانین ملی به جرم‌انگاری پول‌شویی در قلمرو حقوق ملی خود اقدام نمایند. نخستین کشوری که در قوانین ملی خود، پول‌شویی را به عنوان یک جرم جزائی، به رسمیت شناخت، ایالات متحده آمریکا است. به غیر از «قانون رازداری بانکی مصوب سال ۱۹۷۰» (Banking Secrecy Act (1970)) که با وجود مرتبط بودن آن با پول‌شویی، متضمن جرم‌انگاری این پدیده نبوده است، «قانون کنترل پول‌شویی مصوب سال ۱۹۸۶» (Money Laundering Control Act (1986)) نخستین قانون موضوعه در کشور آمریکا است که بالصرافه تطهیر عواید حاصل از برخی جرایم مثل قاچاق مواد مخدر را جرم انگاشته است. در سیستم حقوقی انگلستان بدو به موجب «قانون راجع به قاچاق مواد مخدر مصوب سال ۱۹۸۶» (Drug Trafficking Offences Act (1986)) تطهیر عواید ناشی از قاچاق مواد مخدر جرم‌انگاری گردید و سپس «قانون عدالت کیفری مصوب سال ۱۹۸۸» (Criminal Justice Act (1988)) قلمرو پول‌شویی را به وجوه مربوط به سازمان‌های تروریستی نیز توسعه داد. علاوه بر ایالات متحده آمریکا و انگلستان، کشور استرالیا نیز در زمره نخستین کشورهایی است که در تصویب و اجرای قوانین مربوط به مبارزه با پول‌شویی و جرم‌انگاری این پدیده پیشقدم بوده است. در این کشور برای نخستین بار قانون «عواید کیفری مصوب سال ۱۹۸۷» (Criminal Proceeds Act (1987)) پول‌شویی را در این کشور جرم انگاشته است. تصویب این قوانین در ممالک یاد شده، مبین آن است که جرم‌انگاری پول‌شویی بدو از حقوق ملی آغاز شده اما از آنجائی که صرف تصویب قوانین ملی به تنهایی برای مهار و کنترل و مبارزه با پول‌شویی کافی نبوده و طبیعت بین‌المللی و فراملی پول‌شویی، اقدامات مشترک و دسته‌جمعی ممالک را اقتضاء می‌نمود به همین لحاظ از اواخر دهه هشتاد میلادی فعالیت بین‌المللی اعم از منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای وجهه همت جوامع بین‌المللی قرار گرفت و از این زمان به بعد به تدریج، در اسناد و معاهدات بین‌المللی جرم‌انگاری پول‌شویی مورد توصیه و تأکید واقع شد و یا بعضاً دول عضو به جرم‌انگاری این پدیده نوظهور ملتزم شدند.

۱- جرم‌انگاری پولشویی در اسناد بین‌المللی

نخستین سند و کنوانسیون بین‌المللی که به ضرورت جرم‌انگاری پولشویی تأکید کرده است کنوانسیون وین مصوب سال ۱۹۸۸ می‌باشد. در این کنوانسیون دول متعاقد ملتزم شدند که تطهیر عواید ناشی از جرایم قاچاق مواد مخدر را جرم‌انگاری نمایند. به موجب ماده ۳ کنوانسیون مذکور دولت‌های عضو متعهد شدند که در قوانین ملی خود، شست و شوی عواید حاصل از جرایم قاچاق مواد مخدر را به عنوان یک عمل مجرمانه توصیف نمایند. فلذا در کنوانسیون مرقوم قلمرو پولشویی فقط به عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر محدود شده بود کمااینکه قبل از تدوین این کنوانسیون، در قلمرو حقوق داخلی برخی از کشورها مثل انگلستان نیز بدو فقط به جرم‌انگاری تطهیر عواید حاصل از جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر اقدام گردید. البته این رویکرد ملی و بین‌المللی نسبت به جرم‌انگاری پولشویی آن هم به صورت محدود و با قلمرو خاص عمدتاً مبتنی بر این واقعیت بود که در دهه هشتاد میلادی کثرت و فراوانی جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر در سطح بین‌المللی و حتی در قلمرو حقوق داخلی برخی از ممالک به مراتب بیشتر از جرایم دیگر بوده است. کثرت و فراوانی جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر از یکسو و عواید و وجوه هنگفت و کلان ناشی از این جرایم از سوی دیگر موجب شده است که هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی جرم‌انگاری پولشویی بدو فقط در خصوص عواید ناشی از جرایم قاچاق مواد مخدر به رسمیت شناخته شود.

بلافاصله بعد از تدوین کنوانسیون وین، اندیشه توسعه و تعمیم جرم‌انگاری پولشویی به عواید ناشی از جرایم دیگری غیر از جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر نزد جوامع بین‌المللی شکل گرفت. چنین رویکردی به وضوح در نخستین توصیه‌های چهل‌گانه فتف (FATF)، گروه ضربت اقدام مالی علیه پولشویی، (www.fatf.org) که در فوریه سال ۱۹۹۰ میلادی تدوین و صادر گردیده است قابل تشخیص است. به موجب توصیه چهارم، کشورها باید به منظور جرم‌انگاری پولشویی مربوط به جرایم قاچاق مواد مخدر مطابق آنچه که در کنوانسیون وین پیش‌بینی شده است تدابیر تقنینی مورد نیاز را انجام دهند. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که نهاد فتف ضمن توصیه‌های چهل‌گانه منتشره همانند کنوانسیون وین فقط جرم‌انگاری پولشویی مربوط به جرایم قاچاق مواد مخدر را ضروری تشخیص داده است. با این وجود لازم به ذکر است که توسعه و تعمیم قلمرو پولشویی نیز از نظر تدوین‌کنندگان توصیه‌های چهل‌گانه مصوب سال ۱۹۹۰ مغفول نمانده است. چرا که در توصیه پنجم تصریح شده است که این کشورها باید توسعه جرم پولشویی به فراتر از جرایم قاچاق مواد مخدر را مورد بررسی و ملحوظ نظر قرار دهند. به موجب این توصیه، دولت‌ها باید گسترش قلمرو جرم پولشویی را به همه جنایات شدید یا برخی از جرایم شدید و یا جرایمی که عواید کلان تولید می‌کنند، مورد بررسی قرار

دهند. پیش‌بینی چنین مقرره‌ای در توصیه پنجم از توصیه‌های چهل‌گانه سال ۱۹۹۰ بیانگر آن است که نهاد فتف علاوه بر الزام دولت‌ها به جرم‌انگاری تطهیر عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر، به آن‌ها توصیه نموده است که راجع به توسعه قلمرو پول‌شویی به جرایم دیگر نیز موضوع را بررسی نموده و در صورت امکان در قوانین ملی خود بگنجانند. به عبارت دیگر توصیه چهارم حاوی الزام دولت‌ها به جرم‌انگاری پول‌شویی مربوط به عواید ناشی از قاچاق مواد مخدر و توصیه پنجم متضمن یک توصیه و رهنمود به دولت‌ها به منظور توسعه قلمرو پول‌شویی به عواید ناشی از جرایم دیگر می‌باشد.

توصیه‌های چهل‌گانه فتف مصوب سال ۱۹۹۰ تاکنون دو بار مورد اصلاح و بازنگری قرار گرفت. این توصیه‌ها بار اول در سال ۱۹۹۶ میلادی و بار دیگر در سال ۲۰۰۳ میلادی مورد تجدیدنظر واقع شد. یکی از موارد اصلاح و بازنگری در هر دو مرحله یاد شده ناظر به توسعه دامنه جرم‌انگاری پول‌شویی بوده است. در توصیه چهارم اصلاحی سال ۱۹۹۶ ضمن الزام دولت‌ها به اتخاذ تدابیر مقتضی از جمله تدابیر تقنینی برای جرم‌انگاری پول‌شویی عواید ناشی از جرایم قاچاق مواد مخدر مطابق کنوانسیون وین، همچنین آن‌ها ملتزم شدند که جرم پول‌شویی را به عواید ناشی از همه جرایم شدید توسعه دهند. در قسمت اخیر توصیه مرقوم تصریح شده بود که هر کشوری طبق قوانین ملی خود جرایم شدید را که در واقع همان «جرایم اصلی و مقدم بر پول‌شویی» می‌باشد تعیین و پیش‌بینی خواهد نمود. بالاخره در اصلاحیه سال ۲۰۰۳ نیز تغییراتی در خصوص موضوع مورد بحث ایجاد شده است. در توصیه‌های چهل‌گانه اصلاحی سال ۲۰۰۳، توصیه اول به بیان ضرورت جرم‌انگاری پول‌شویی اختصاص یافت. مطابق این توصیه دولت‌ها باید بر اساس کنوانسیون وین مصوب سال ۱۹۹۸ و کنوانسیون پارلمو مصوب سال ۲۰۰۰ میلادی، پول‌شویی را جرم‌انگاری نمایند. یعنی علاوه بر اینکه باید بر اساس کنوانسیون وین تطهیر عواید مربوط به جرایم قاچاق مواد مخدر را جرم‌انگاری نمایند، بلکه همچنین باید وفق کنوانسیون پارلمو تطهیر عواید مربوط به جرایم سازمان‌یافته مصرحه در این کنوانسیون را هم به عنوان جرم جزائی قلمداد کنند. مضافاً به اینکه در توصیه‌های چهل‌گانه فتف اصلاحی سال ۲۰۰۳ میلادی، دولت‌ها ملزم شدند که جرم پول‌شویی را به همه جرایم شدید توسعه دهند.

کنوانسیون شورای اروپا در مورد تطهیر، تفتیش، توقیف و مصادره عواید جرم معروف به کنوانسیون استراسبورگ، که در تاریخ دوازدهم سپتامبر سال ۱۹۹۰ میلادی به تصویب کمیته وزیران شورای اروپا رسید دول متعاقد را ملتزم می‌نماید که به منظور جرم‌انگاری پول‌شویی مربوط به عواید ناشی از تمام جرایم کیفری در قوانین ملی خود، تدابیر مقتضی را اتخاذ نمایند (Strasbourg Convention, Article 6(1)) به این ترتیب در این کنوانسیون جرم پول‌شویی نه فقط

به عواید ناشی از جرایم شدید بلکه به تمام جرایم کیفری توسعه داده شد. النهایه در بند چهارم ماده ۶ کنوانسیون تصریح شده است که هر دولتی می‌تواند در زمان امضاء یا تودیع اسناد تصویب یا الحاق به وسیله یک اعلامیه خطاب به دبیر کل شورای اروپا اعلام نماید که جرم پولشویی فقط به جرایمی که در اعلامیه فهرست آن ذکر شده است، قابل اعمال خواهد بود.

در توصیه‌های نوزده‌گانه گروه ضربت اقدام مالی کشورهای حوزه دریای کارائیب معروف به توصیه‌های نوزده‌گانه اروبا (Aruba) که در ماه ژوئن سال ۱۹۹۰ میلادی تدوین و تصویب گردیده است، کشورهای عضو متعهد شدند که در قلمرو حقوق داخلی خود، پولشویی را به عنوان یک جرم جزایی به رسمیت بشناسند. اما تصمیم‌گیری پیرامون قلمرو و دامنه پولشویی یعنی اینکه چه جرایمی باید به عنوان «جرم اصلی و مقدم بر پولشویی» محسوب شود، به خود دول عضو محول گردیده است. معهدا تاکید گردیده است که هر کشوری در این زمینه باید با آگاهی کامل از مشکلات عملی احتمالی که ممکن است در صورت محدود بودن جرایم اصلی به برخی از جرایم خیلی خاص بروز نماید، تصمیم‌گیری نماید. (19 Aruba Recommendations, Rec.3)

دستورالعمل شورای جوامع اروپایی در مورد جلوگیری از مورد استفاده قرار گرفتن سیستم مالی به منظور پولشویی مصوب سال ۱۹۹۱، دول عضو را ملزم می‌نماید که طبق قوانین ملی خود تظهير عواید ناشی از جرایم قاچاق مواد مخدر موضوع بند (الف) از فراز اول ماده ۳ کنوانسیون وین را جرم‌انگاری نمایند. به علاوه در قسمت اخیر ماده یک دستورالعمل مرقوم تصریح شده است که دول عضو می‌تواند در راستای اهداف این دستورالعمل دامنه جرم‌انگاری پولشویی را به جرایم دیگری نیز تعمیم و توسعه دهند. دستورالعمل سال ۱۹۹۱ به منظور روز آمد شدن، در چهارم دسامبر سال ۲۰۰۱ میلادی مورد اصلاح و تجدیدنظر قرار گرفت. یکی از موارد اصلاحی در این دستورالعمل ناظر به توسعه قلمرو جرم‌انگاری پولشویی از جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر به همه جرایم شدید می‌باشد. چنین اصلاح و تحولی با الهام از اسناد بین‌المللی مقدم‌التصویب صورت گرفته است. گروه ضربت اقدام مالی علیه پولشویی موسوم به فتف در توصیه‌های چهل‌گانه مصوب سال ۱۹۹۶ میلادی دولت‌ها را ملزم نمود که در قوانین ملی خود تظهير عواید ناشی از همه جرایم شدید را جرم‌انگاری نمایند. از این‌رو، ضرورت جرم‌انگاری پولشویی نسبت به همه جرایم شدید از ابتکارات دستورالعمل اصلاحی سال ۲۰۰۱ میلادی نمی‌باشد بلکه قبل از آن نیز توسط نهاد فتف مورد پذیرش و تاکید قرار گرفته بود.

در کنوانسیون پالمو، دولت‌های متعهد ملتزم شدند که دامنه جرم‌انگاری پولشویی را به همه جرایم شدید مصرحه در ماده ۲ کنوانسیون و جنایاتی که در مواد ۵ و ۸ و ۲۳ این کنوانسیون پیش‌بینی شده است، تعمیم دهند و تظهير عواید حاصل از همه این جرایم را واجد

وصف جزائی تلقی نمایند. کنوانسیون پالمو به عنوان یک کنوانسیون بین‌المللی جهان‌شمول برای اولین بار «جرم شدید» را تعریف نموده است. به موجب بند (ب) ماده ۲ کنوانسیون، جرم شدید به هر جرمی گفته می‌شود که حداقل کیفر آن چهار سال حبس یا مجازات‌های شدیدتر باشد. فلذا تمامی این جرایم به علاوه جرایم موضوع مواد ۵ و ۸ و ۲۳ کنوانسیون پالمو، به عنوان جرایم اصلی و مقدم بر پول‌شویی مورد تاکید کنوانسیون قرار گرفته و تمام دول عضو به جرم‌انگاری پول‌شویی مربوط به عواید همه این جرایم متعهد و ملتزم می‌باشند. در توصیه‌های هشت‌گانه ویژه فتف راجع به مبارزه با تأمین مالی تروریسم، تأکید شده است که دولت‌ها باید در قوانین ملی خود تطهیر عواید و وجوه مربوط به فعالیت‌های تروریستی را نیز جرم‌انگاری نمایند.

اگرچه کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد مالی تاکنون وارد مرحله اجرائی نشده است و در نتیجه لازم‌الاجرا نمی‌باشد، معهدا با توجه به اینکه این کنوانسیون نیز مثل سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی دیر یا زود اجرا خواهد شد فلذا ذکر این مطلب لازم است که در این کنوانسیون نیز دول متعهد ملتزم شدند که جرم‌انگاری پول‌شویی را حداقل به طیف وسیعی از جرایم مصرحه در کنوانسیون مرقوم از جمله جرم ارتشاء و اختلاس تعمیم و تسری دهند.

مجمع عمومی سازمان ملل متحد با تصویب اعلامیه سیاسی و طرح اقدام جهانی علیه پول‌شویی در ماه ژوئن سال ۱۹۹۸ میلادی، از تمام دول عضو درخواست کرد که در قوانین ملی خود تطهیر وجوه حاصل از جرایم شدید را جرم‌انگاری نمایند. با ملاحظه سیر تاریخی شکل‌گیری و تدوین اسناد و معاهدات بین‌المللی این نتیجه حاصل می‌شود که جرم‌انگاری پول‌شویی بدو از جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر آغاز شده و سپس و به مرور، قلمرو آن به سایر جرایم شدید توسعه و تعمیم یافته است به گونه‌ای که امروزه در اغلب سیستم‌های حقوقی واجد قوانین مبارزه با پول‌شویی، تطهیر عواید مربوط به تمام جرایم شدید دارای وصف مجرمانه می‌باشد.

کشورهایی که کنوانسیون‌های بین‌المللی و یا منطقه‌ای مرتبط با پول‌شویی را تصویب نموده‌اند و با این ترتیب در قبال اجرای مفاد این کنوانسیون‌ها متعهد می‌باشند، به تبع آن موظف هستند که در چارچوب کنوانسیون مصوب، نسبت به جرم‌انگاری پول‌شویی اقدام نمایند و این حداقل تعهدات دول متعهد می‌باشد. از این رو دول عضو کنوانسیون وین باید تطهیر عواید ناشی از جرایم قاچاق مواد مخدر و دول عضو کنوانسیون پالمو باید تطهیر عواید ناشی از جرایم سازمان یافته موضوع این کنوانسیون را جرم‌انگاری نمایند و قس علیهذا.

در اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی دول متعهد علاوه بر جرم‌انگاری مباشرت در پول‌شویی، ملتزم شدند که شرکت در ارتکاب، همکاری یا تبانی در ارتکاب، شروع به ارتکاب،